

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสารและวัฒนธรรมเป็นสองสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ เพราะการสื่อสารกระทำผ่านสาร (message) เพื่อสื่อความหมาย ความหมายเป็นผลผลิตของรหัส (code) (Smith, 1966:1-7) อันหมายถึง กฎกติกาในการให้ความหมายต่อสิ่งหนึ่ง ที่ต้องเรียนรู้และตกลงใช้ร่วมกันในสมาชิกของกลุ่มที่ทำการสื่อสาร (arbitrary) ว่าภายใต้บริบทหนึ่ง (context) สิ่งนั้นจะถูกใช้และให้ความหมายว่าอย่างไร ซึ่งสิ่งที่ต้องเรียนรู้และตกลงใช้ร่วมกันนั้นคือวัฒนธรรม กล่าวคือใช้วัฒนธรรมเป็นรหัสนั่นเอง (Johansen and Svend, 2002: 7-13)

รูปแบบพื้นฐานทางการสื่อสารของมนุษย์มี ๒ ประเภท คือ การสื่อสารเชิงเสมือน และการสื่อสารเชิงตรรกะ การสื่อสารเชิงเสมือน (analogical communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ความเหมือน (likeness) เป็นรหัส ได้แก่การสื่อสารด้วยภาพ (images) ส่วนการสื่อสารเชิงตรรกะ (digital communication) เป็นการรูปแบบการสื่อสารที่ใช้การอ้างถึงโดยการให้ชื่อผ่านทางถ้อยคำ (words) โดยใช้ไวยากรณ์ภาษา ซึ่งในการสื่อสารของมนุษย์ใช้รหัสสองประเภทนี้เกื้อกูลกันเสมอ (Wilden ,1984:155-195)

อย่างไรก็ตาม ด้วยความแตกต่างของรหัสที่ใช้ในการสื่อสารด้วยภาพและภาษาดังกล่าวข้างต้น นำมาสู่ความพยายามในการใช้ภาพ (images) มาใช้เป็นสัญลักษณ์สากลในงานออกแบบกราฟิก (graphic design) เพื่อแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากข้อจำกัดเรื่องความเข้าใจไวยากรณ์ทางภาษาและความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่ในความเป็นจริงแล้วภาพไม่สามารถแก้ปัญหาได้ครบถ้วน เพราะไม่มีภาพใดที่เป็นสัญลักษณ์สากล หรือเป็นมาตรฐานที่สามารถใช้ได้เหมาะสมกับทุกสถานการณ์ และมักจะคิดกันว่าแค่เพียงการใช้ถ้อยคำ (words) ควบคู่กันไปกับภาพก็จะสามารถสื่อสารกับสาธารณชนได้ แต่ความเป็นจริงไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะต้องคำนึงถึงวิธีการใช้ภาพและถ้อยคำให้สามารถสื่อสารความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนถึงรหัสและบริบทของสื่อ (medium) ซึ่งล้วนมีผลต่อประสิทธิภาพของการเข้ารหัสไม่เฉพาะภาพและถ้อยคำ (Sims, 1991: 86-88)

จากประเด็นดังกล่าวถึงข้างต้น นำมาสู่ความสนใจศึกษาวิธีการทำงานร่วมกันของภาพและถ้อยคำและสื่อในการทำให้เกิดเป็นสารที่สามารถสื่อสารกับสาธารณชนได้ โดยศึกษาจากปรากฏการณ์การเข้ารหัสสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” เป็นเครื่องมือและเครื่องหมายบนป้ายชี้ทาง ป้ายประวัติและป้ายชื่อ โดยองค์กรทั้งในและต่างประเทศ

“บ้านเชียง” โด่งดังขึ้นอย่างรวดเร็วในราวปี ๒๕๑๕ จากการเผยแพร่ข่าวของ สื่อมวลชนเกี่ยวกับการค้นพบ “โหลาย” จำนวนมากมายมหาศาลบริเวณใต้ถุนบ้านของคนที หมูบ้านบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี อันมีอายุเก่าแก่ถึง ๗,๐๐๐ ปี ซึ่งถือเป็นยุค สมัยของการรู้จักใช้สำริดที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ทำให้เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง (ภาพที่ ๑.๑- ๑.๔) เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป นักค้าของเก่า รวมถึงนักโบราณคดีต่างประเทศ

ภาพที่ ๑.๑ หลุมฝังศพก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง ที่วัดโพธิ์ศรีใน บ้านเชียง จ.อุดรธานี
ที่มา: กรมศิลปากร (๒๕๔๑: ๑๕) มรดกโลกบ้านเชียง

“ตามที่กรมศิลปากรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งไปขุดค้นโครงกระดูกและโบราณวัตถุ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่หมู่บ้านบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีนั้น จากโครงกระดูก และโบราณวัตถุที่ขุดได้ เจ้าหน้าที่ได้รายงานว่าหลักฐานที่ค้นพบนี้มีอายุอยู่ในระหว่าง ๖,๐๐๐ – ๗,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ซึ่งนับเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งในทางโบราณคดีของประเทศชาติและของโลก ...” (สยามรัฐ, ๒๕๑๕: ๑)

‘Not until the king visited the excavations, did we come to understand that the pottery was not just a curio to sell to rich foreigners. When His Majesty visited, we knew what was in our soil held great meaning for our country’... (Los Angeles Times, 1973: 2 cited in Esterik:1981: 7)

“ผลการวิจัยซึ่งเพิ่งจะเปิดเผยเมื่อเร็ว ๆ นี้ ปรากฏว่าโบราณวัตถุที่บ้านเชียง แต่ละชิ้นมีอายุตั้งแต่ ๕ พันปีถึง ๗ พันปี ที่ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวัตถุโบราณที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของผู้คนที่อยู่แถบนั้น เป็นสมบัติล้ำค่าซึ่งมีประโยชน์ในทางการศึกษาทางโบราณคดีมาก บ้านเชียงจึงกลายเป็นตลาดค้าของเก่าที่ลูกค้าแห่กันไปซื้อด้วยความกระหึ้นกระหือรี...” (ไทยรัฐ, ๒๕๑๕: ๙)

ภาพที่ ๑.๒ เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายก้นหอย (spiral)
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๐) มรดกโลกบ้านเชียง ; Esterik (1973) Asian Perspectives

ภาพที่ ๑.๓ เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลาย concentric : เส้นวงกลม วงรี หรือสามเหลี่ยมหลายวงซ้อนกัน โดยมีจุดศูนย์กลางร่วมกัน
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๐) มรดกโลกบ้านเชียง ; Esterik (1973) Asian Perspectives

ภาพที่ ๑.๔ เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายแบบ sigmoid เส้นโค้งที่มีลักษณะคล้ายตัว 'S' หรือ 'C'
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๐) มรดกโลกบ้านเชียง ; Esterik (1973) Asian Perspectives

ซึ่งแม้ว่าการศึกษาวิชัยในเวลาต่อมาจะทำให้ทราบว่าค่าอายุดังกล่าวเก่าแก่กว่าความเป็นจริง (ค่าอายุของเครื่องปั้นดินเผาลายเขียนสีแดงคือ ประมาณ ๒,๓๐๐ ถึง ๑,๘๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งจัดเป็นยุคสมัยปลายของวัฒนธรรมบ้านเชียง โดยมีจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมมาตั้งแต่เมื่อราว ๔,๓๐๐ ปีมาแล้วเป็นอย่างน้อย) แต่การสืบทอดภูมิปัญญาของคนบ้านเชียงอันเหลือให้เห็นได้จาก ภาชนะดินเผา กระดุกสัตว์ โครงกระดูกมนุษย์ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ และ เครื่องประดับต่าง ๆ ล้วนเป็นเครื่องชี้แสดงให้เห็นถึงสติปัญญา และความสามารถของบรรพบุรุษมนุษย์บ้านเชียง ในการดัดแปลงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพและดำรงสังคม ให้สืบเนื่องได้ยาวนานกว่า ๓,๐๐๐ ปี ซึ่งมีชื่อเสียงปดิดรรมดาสำหรับการดำรงชีวิตในยุค นั้น ด้วยเหตุนี้ องค์การยูเนสโก จึงประกาศขึ้นทะเบียน “แหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมบ้านเชียง” เป็นมรดกโลก (World heritage) ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ เพื่อเป็นตัวแทนพัฒนาการช่วงหนึ่งของมนุษยชาติ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๑)

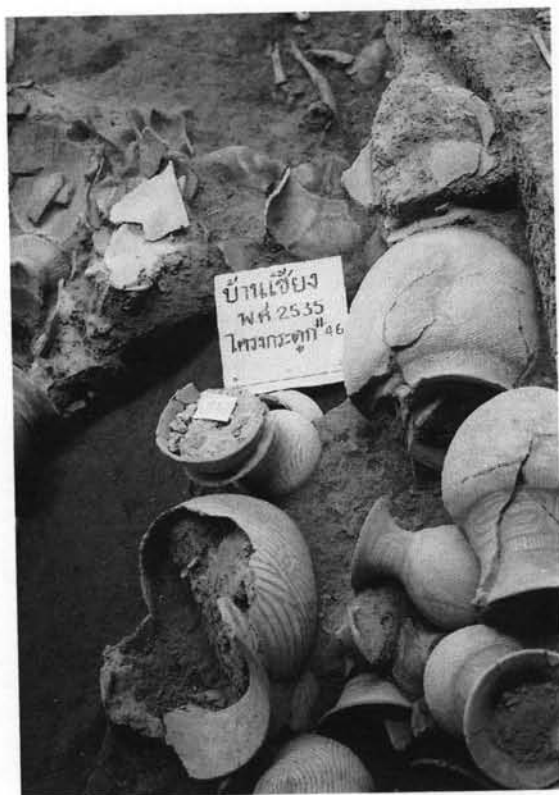
เรื่องราวเกี่ยวกับการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ความรู้จากการศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ได้รับการเผยแพร่จากสื่อมวลชนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ราวปี ๒๕๑๕ จนถึงปัจจุบัน ที่สำคัญเช่น กรมศิลปากรเผยแพร่เรื่องราวของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงผ่านวิถีชีวิตของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง โดยนำเสนอโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่สำคัญได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี จัดแสดงวิถีชีวิตของคนโบราณบ้านเชียงตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนถึงวิถีชีวิตของชาวลาวพวนที่อยู่อาศัย ณ บ้านเชียงในปัจจุบัน ทั้งในลักษณะของการจัดแสดงภายในห้องนิทรรศการ (ภาพที่ ๑.๕) จัดแสดงในลักษณะของหลุมกลางแจ้ง ณ วัดโพธิ์ศรีโน (ภาพที่ ๑.๖) ตลอดจนจนถึงหนังสือและแผ่นพับเพื่อใช้เผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ (ภาพที่ ๑.๗ และ ๑.๘)

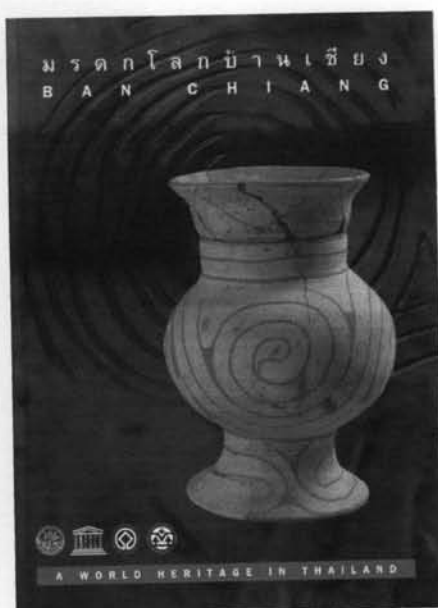
ภาพที่ ๑.๕ การจัดแสดงภายในห้องนิทรรศการเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาสมัยต่าง ๆ
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๑: ๖๔) มรดกโลกบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๖ หลุมจัดแสดงพิธีกรรมการฝังศพของบ้านเชียงสมัยปลายที่นิยมการอุทิศเครื่องปั้นดินเผา
ลายเขียนสีแดงให้ศพ
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๑: ๖๑) มรดกโลกบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๗ หนังสือมรดกโลกบ้านเชียง

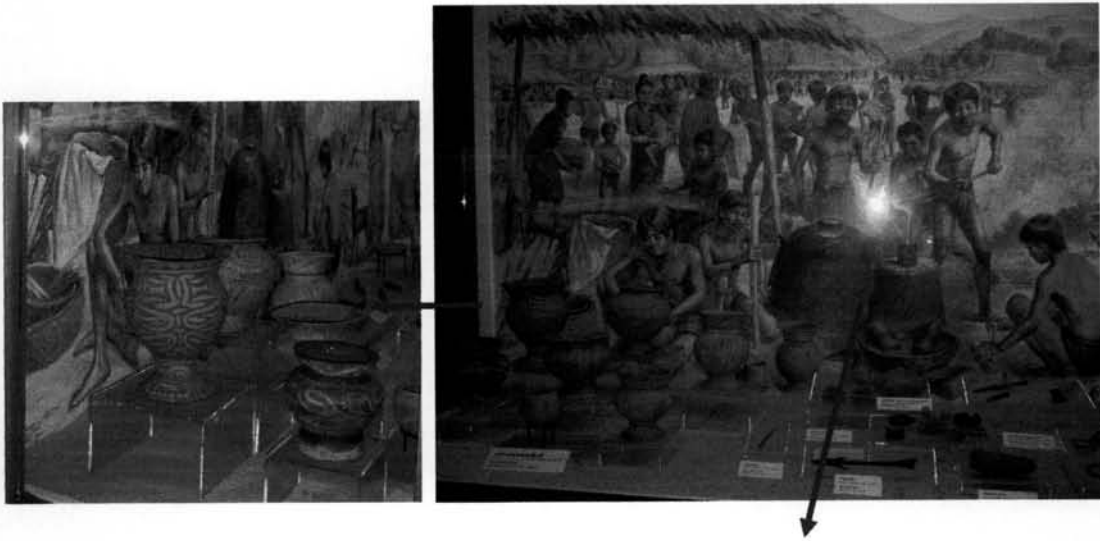

ภาพที่ ๑.๘ แผ่นพับ

นอกจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียงแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเชียง ยังได้รับการจัดแสดงที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร โดยจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงและเครื่องสำริดในห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย (ภาพที่ ๑.๙) และห้องก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง จัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงสมัยต้น กลาง และ ปลาย (ภาพที่ ๑.๑๐) และ หลุมจำลองการฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง (ภาพที่ ๑.๑๑)

ภาพที่ ๑.๙ การจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาหลายเขียนสีแดงและเครื่องสำริดของบ้านเชียง ห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย

แสดงการหลอมและหล่อสำริด

ภาพที่ ๑.๑๐ การจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงภายในห้องก่อนประวัติศาสตร์ บ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๑๑ หลุมจำลองพิธีกรรมการฝังศพโดยมีเครื่องปั้นดินเผาหลายชิ้นสีแดงเป็นสิ่งอุทิศให้ศพ จัดแสดงภายในห้องก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง

นอกจากการเผยแพร่ผ่านสื่อนิทรรศการของกรมศิลปากรแล้ว เรื่องราวความรู้เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงยังได้รับการเผยแพร่จากหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับความสวยงามของลวดลายเครื่องปั้นดินเผา ความเก่าแก่ และคุณค่าความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ดังนี้

“ขุดพบหม้อดินลวดลายงดงามฯ” (บางกอกไทม์, ๒๕๑๔: ๑)

‘Not until the king visited the excavations, did we come to understand that the pottery was not just a curio to sell to rich foreigners. When His Majesty visited, we knew what was in our soil held great meaning for our country’... (Los Angeles Times, 1973: 2 cited in Esterik:1981: 7)

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการยกย่องแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นมรดกโลก (Word Heritage) ดังนี้

“ยกย่องให้บ้านเชียงเป็นมรดกโลก” (เดลินิวส์, ๒๕๓๕)

“บ้านเชียงแหล่งมรดกโลก” (เดลินิวส์, ๒๕๓๖)

“ศิลปะบ้านเชียงมรดกโลกค่าคนานับ” (บ้านเมือง, ๒๕๓๖)

และมีการอุปโลกน์ (metaphor) ความเก่าแก่ของแหล่งโบราณคดีที่พบใหม่กับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ดังนี้

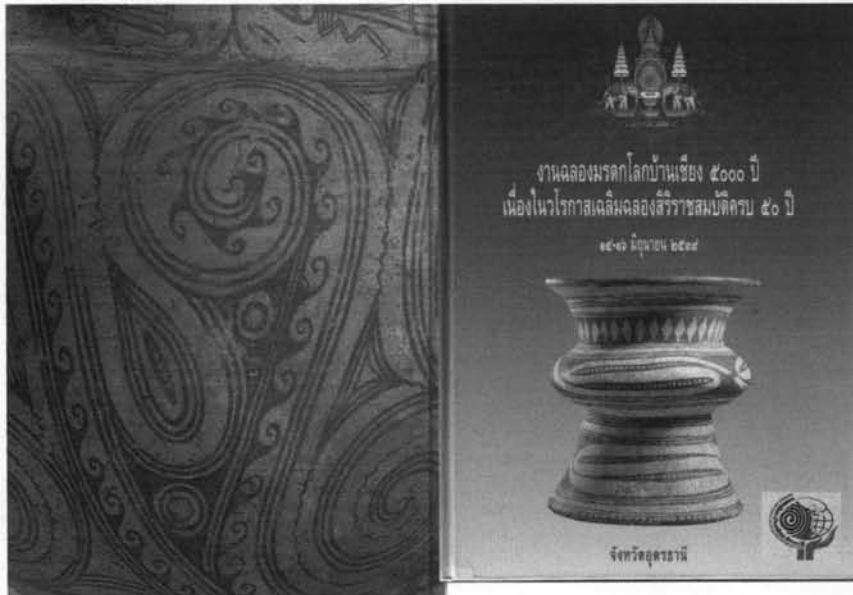
“พบชุมชนเก่ากว่าบ้านเชียง” (ไทยรัฐ, ๒๕๓๓)

“บ้านเชียง๒ที่อุบลฯ ประวัติศาสตร์ที่กำลังจะสาปสูญ” (สยามรัฐ, ๒๕๓๔)

“พบภาพเขียน๓พันปียุคบ้านเชียงที่สกลนคร” (มติชน, ๒๕๓๔)

นอกจากหนังสือพิมพ์ เรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเชียงยังได้รับการตีพิมพ์ในสิ่งพิมพ์งานฉลองมรดกโลกบ้านเชียง โดยใช้เป็นเครื่องปั้นดินเผาลายเขียนสีเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดอุดรธานี (ภาพที่ ๑.๑๒)

ภาพที่ ๑.๑๒ ปกหนังสืองานฉลองมรดกโลกบ้านเชียง ๕๐๐๐ ปี

ทั้งยังได้รับการเผยแพร่ในนิตยสารที่มีชื่อเสียงหลายฉบับ โดยนำเสนอภาพความสวยงามของลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง และสิ่งเกี่ยวเนื่องคือ อายุความเก่าแก่ แหล่งโบราณคดีมรดกโลก ภาชนะในพิธีกรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง งานหัตถกรรม จังหวัดอุดรธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (ภาพที่ ๑.๑๓ - ๑.๒๐)

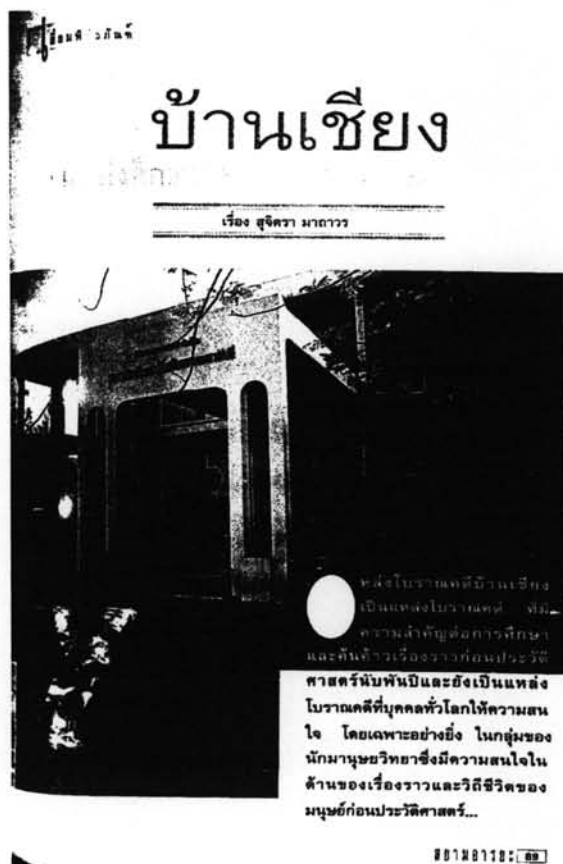
ภาพที่ ๑.๑๓
ที่มา

ภาพหลุมขุดค้นบ้านเชียงจากบทความเรื่อง "บ้านเชียง ประทีปดวงใหม่ของอดีต"
อสท. (๒๕๑๕: ๑๒)

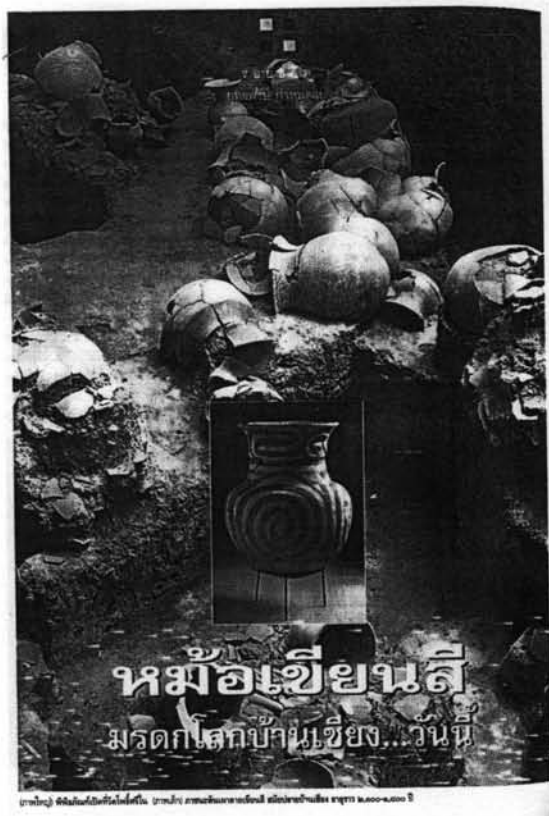
ภาพที่ ๑.๑๔
ที่มา

ภาพพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียง จากบทความเรื่อง "บ้านเชียง
สยามอารยะ (๒๕๓๗:) บ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๑๗
ที่มา

ภาพหลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน จากนิตยสารศิลปวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (๒๕๓๙: ๑๒๖) หม้อบ้านเชียง มรดกโลกบ้านเชียง..วันนี้

ภาพที่ ๑.๑๘

ภาพที่ ๑.๑๘
ที่มา

ภาพลายเส้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เผยแพร่โดยนิตยสาร อสท.
อสท. (๒๕๔๒: ๖๒) อดีตกาลของบ้านเชียง

ชามหรือจานเป็นภาชนะที่ใช้งานง่ายและถูกใช้แพร่หลายที่สุดในภาชนะดินเผาบ้านเชียง และใช้กันอย่างกว้างขวางในวัฒนธรรมบ้านเชียงตอนต้น และใน ค.ศ. ๒๕๓๙ กรมศิลปากรได้ขุดค้นพบเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียงเป็นครั้งแรกที่บ้านเชียงตอนต้น ซึ่งมีอายุประมาณ ๕๕ โหล โดยได้ขุดค้นพบเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากและพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณจำนวนมาก เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่า เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียงมีอายุประมาณ ๕๕๐๐-๕๐๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งอาจมีอายุเก่าแก่กว่านี้ก็ได้

ศิลปะดินเผาที่บ้านเชียงมีลักษณะที่เรียบง่ายและสวยงาม โดยมีการใช้สีน้ำตาลและสีแดงเป็นหลักในการตกแต่งผิวของภาชนะดินเผา นอกจากนี้ยังมีการใช้เทคนิคการเผาที่พิเศษเพื่อให้ได้สีน้ำตาลและสีแดงที่สวยงาม

เมื่อครั้ง พ.ศ. ๒๕๓๙ นี้ แสดงถึงคุณภาพสังคมและโบราณวัตถุซึ่งอยู่ในลักษณะที่เรียบง่าย การใช้งานที่เรียบง่ายและสวยงามของเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียงแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนบ้านเชียงที่เรียบง่ายและมีความสุข

บ้านเชียงเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย

บ้านเชียงเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย

บ้านเชียงเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย

ภาพที่ ๑.๑๙
ที่มา

ภาพหลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน เผยแพร่ใน นิตยสารกินรี
กินรี (๒๕๓๙: ๔๐) มรดกโลกบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๒๐
ที่มา

ภาพหลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน เผยแพร่โดยนิตยสารกินรี
กินรี (๒๕๔๘: ๔๐) Siam Memorial

นอกจากนี้ ยังมีการใช้เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงเป็นต้นแบบผลิตเป็นสินค้าของที่ระลึก (ภาพที่ ๑.๒๑- ๒๕) สมุดรายงาน (ภาพที่ ๑.๒๖) การ์ด (ภาพที่ ๑.๒๗) ตลอดจนถึงอาคารแสดมภ์ (ภาพที่ ๑.๒๘ - ๑.๒๙)

ภาพที่ ๑.๒๑ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๑: ๕๑) มรดกโลกบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๒๒ สินค้าที่ระลึกจากหมู่บ้านบ้านเชียง
ที่มา กรมศิลปากร (๒๕๔๑: ๕๑) มรดกโลกบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๒๓ การเขียนลายบนเครื่องปั้นดินเผา

ภาพที่ ๑.๒๔ สินค้าที่ระลึกที่ตกแต่งด้วยลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๒๕ เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงจำลอง ตกแต่งหน้าโรงเรียนบ้านเชียง หมู่บ้านบ้านเชียง จ.อุดรธานี

ภาพที่ ๑.๒๖ สมุดรายนามลายหม้อบ้านเชียง

ภาพที่ ๑.๒๗ การ์ดปีใหม่ลายหม้อบ้านเชียง

Flowers of Happiness

THAILAND POST

ภาพที่ ๑.๒๘ แสตมป์ครบรอบ ๑๐๐ ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร พิมพ์โดย บริษัท ไชยเมฆ แพนคินฯ ประเทศฟินแลนด์ ๑๙ ก.ย. ๒๕๑๗

ภาพที่ ๑.๒๙ แสตมป์ชุดภาชนะลายเขียนสีบ้านเชียง พิมพ์โดย บริษัท แอริสันแอนดริสัน จำกัด & พ.ค. ๒๕๑๙

จากที่กล่าวมาถึงการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงและการเผยแพร่เรื่องราวผ่านทัศนสื่อสาร (visual communication) ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ นิทรรศการ ตลอดจนของใช้และของที่ระลึกต่าง ๆ ชำงต้น เป็นลักษณะของการนำศิลปะที่รับใช้พิธีกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์เข้าสู่มวลชนยุคปัจจุบันด้วยการนำมาผลิตซ้ำ (reproduction) เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิดของ Benjamin (1977:384-391) อันเป็นผลสู่กระบวนการเป็นรหัสของสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” กล่าวคือ

ภาพที่ได้รับการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง สามารถกลายเป็นแบบแผนกลายเป็นสิ่งที่สังเกตได้อย่างสามัญ โดยผ่านกระบวนการเผยแพร่ซ้ำ ๆ รหัสที่ใช้ในการเผยแพร่จะกลายเป็นรูปแบบทางจารีตกลายเป็นรหัสที่ได้รับการยอมรับทั่วไป (Johansen and Larsen, 2002: 9) เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นสิ่งของอุทิศในพิธีกรรมการฝังศพของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีก่อน ณ บริเวณที่ปัจจุบันคือหมู่บ้านบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เมื่อได้รับการค้นพบจากคนรุ่นปัจจุบันและนำมาเผยแพร่ผ่านทัศนสื่อสาร การเผยแพร่ดังกล่าวเมื่อกระทำซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่อง รหัสที่ใช้ในการเผยแพร่คือภาพเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายก้นหอยสีแดง จึงกลายเป็นรหัสของสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” เป็นสัญลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาโบราณหรือต้นแบบของโบราณวัตถุ (archetype) ประเภทเครื่องปั้นดินเผาโบราณ

“เครื่องปั้นดินเผาโบราณ อารยธรรมโบราณ บ้านเชียงถูกชูเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาโบราณ.. (ทิพวรรณ บุญสงเจริญ, นักท่องเที่ยว, สัมภาษณ์, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๘)

จากประวัติความสำคัญของสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีชื่อเสียงในฐานะสัญลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาโบราณที่พบจากแหล่งโบราณคดี จึงนำมาสู่ความสนใจศึกษาปรากฏการณ์การเข้ารหัสสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” เป็นเครื่องมือและเครื่องหมายบนป้ายชี้ทางสถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่ทั่วไป ป้ายประวัติสถานที่ท่องเที่ยวและป้ายชื่อ สถานที่/องค์กรทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้ทราบถึงวิธีการเข้ารหัสสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ให้สื่อสารกับสาธารณะชนได้อย่างเกิดประสิทธิผลสมคุณค่าการเป็นต้นแบบโบราณวัตถุที่สั่งสมมากกว่า ๔๐ ปี ผ่านการตอบปัญหานำวิจัยต่อไปนี้

๒. ปัญหานำวิจัย

- ๒.๑ สัญลักษณ์ “บ้านเชียง” มีลักษณะอย่างไรในฐานะสื่อสำหรับสาธารณะ
- ๒.๒ การเข้ารหัสสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ให้สื่อสารกับสาธารณะชนได้มีวิธีการอย่างไร
- ๒.๓ สารที่เกิดจากการเข้ารหัสด้วยวิธีการในข้อ ๒.๒ มีลักษณะอย่างไร

๓. วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๓.๑ เพื่อทราบลักษณะของสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ในฐานะสื่อสำหรับสาธารณะ
- ๓.๒ เพื่อทราบถึงวิธีการเข้ารหัสสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ให้สื่อสารกับสาธารณะชนได้
- ๓.๓ เพื่อเข้าใจลักษณะของสารที่เกิดจากการเข้ารหัสในข้อ ๓.๒

๔. ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาป้ายชี้ทางสถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่ทั่วไป ป้ายประวัติสถานที่ท่องเที่ยว และป้ายชื่อสถานที่/องค์กร ที่ใช้สัญลักษณ์ “บ้านเชียง” เป็นเครื่องหมาย ในปี ๒๕๔๘ จำนวน ๕๖ ป้าย

๕. ขอบสันนิษฐานการวิจัย

๕.๑ สัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ในฐานะสื่อสำหรับสาธารณะ เป็นรหัสประเภทภาพผสมดัชนี เป็นภาพเพราะเหมือน/คล้ายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายก้นหอย เป็นดัชนีเพราะเมื่อเห็นลายก้นหอยบนเครื่องปั้นดินเผาทำให้นึกโยงคู่ความสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงและสถานที่ค้นพบคือแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เป็นสารที่ต้องการความรู้จากการเป็นสมาชิกในกลุ่มวัฒนธรรมที่เคยเห็นเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงจนจดจำลักษณะเฉพาะตัวคือลายก้นหอยได้ และมีความรู้เกี่ยวกับประเภทแหล่งที่ค้นพบและจังหวัดที่ตั้ง เป็นความรู้อ้างอิงกลับไปความหมายสากลคือเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงพบจากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งเป็นความรู้ทั่วไปในวัฒนธรรมไทยและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในภาคอีสานของประเทศไทย

๕.๒ การเข้ารหัสสัญลักษณ์ “บ้านเชียง” ให้สื่อสารกับสาธารณะชนได้ ทำได้ด้วยการเปลี่ยนหน้าที่จากสื่อพิธีกรรมเป็นสื่อในชีวิตประจำวันด้วยการอุปลักษณ์ (metaphor) ภาพเหมือน/คล้ายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายก้นหอยกับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายก้นหอย เพื่อเป็นตัวแทนแบบอนุนามนัย (metonym) คือโยงคู่ความสัมพันธ์กับสถานที่ท่องเที่ยวประเภทพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงโบราณวัตถุทางโบราณคดี แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และภาคอีสาน

๕.๓ เนื่องจากป้ายเป็นรหัสที่เปิดให้ตีความ จึงต้องใช้ควบคู่ไปด้วยกันกับไวยากรณ์ภาษาผ่านชื่อประเภทสถานที่/องค์กรเพื่อไม่ให้ตีความเป็นอย่างอื่น ด้วยการจัดองค์ประกอบ (layout) แบบวางเคียงกัน (juxtaposition) การวางเหลื่อมกัน (overlapping) และการวางซ้อนทับกัน (superimpose) ตามแนวตั้งและแนวนอนเพื่อเชื่อมต่อรหัสตามลำดับจากบนลงล่างและจากซ้ายไปขวาให้เกิดเป็นสาร ทั้งนี้ประสิทธิผลของการเข้ารหัสยังขึ้นอยู่กับรหัสของสื่อและบริบทสถานที่ เพราะป้ายเป็นสื่อที่ผูกติดกับสถานที่ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าใช้ที่ไหน

๕.๔ การเข้ารหัสด้วยวิธีการดังกล่าวเกิดเป็นสารที่มีลักษณะเกือบขนานกันระหว่างรหัสเชิงเสมือนคือภาพเหมือน/คล้ายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายกันหอย กับรหัสเชิงตรรกะคือไวยากรณ์ภาษาผ่านชื่อประเภทสถานที่/องค์กร โดยภาพ เหมือน/คล้ายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงลายกันหอยทำหน้าที่เกือบขนานภาษาด้วยการสื่อสารคุณค่าความเก่าแบบบ้านเชียงและองค์ความรู้ในอดีตของมนุษย์จากการศึกษาทางโบราณคดีที่บ้านเชียง อันเป็นคุณค่าที่ลึกซึ้งเกินกว่าจะบรรยายได้ซาบซึ้ง/กระจ่างแจ้งด้วยภาษาเพียงลำพัง

๖. นิยามศัพท์

การเข้ารหัส (Encoding) หมายถึง การนำความคิดความตั้งใจของผู้ส่งสารมาทำให้เป็นสาร ด้วยการเข้ารหัสและสื่อที่เหมาะสม

สัญลักษณ์ "บ้านเชียง" หมายถึง สัญลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาโบราณ

เครื่องหมายสัญลักษณ์ "บ้านเชียง" หมายถึง สัญลักษณ์ "บ้านเชียง" ในฐานะต้นแบบเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ที่ใช้เป็นเครื่องหมายประเภทสัญลักษณ์ และเครื่องหมายประเภทดัชนี

การสื่อสารสาธารณะ (Public communication) หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและวัฒนธรรมระหว่างผู้ส่งสารกับสาธารณะชนเพื่อให้บรรลุผลในการมีความเข้าใจร่วมกัน (Mutual understanding) (Canfield and Moore, 1973: 51; Ferguson, 1990: IIIIV)

การอุปมาอุปไมย (metaphor) การเป็นตัวแทนของอีกสิ่งหนึ่งโดยใช้สิ่งที่เหมือนกัน ในงานออกแบบกราฟิกใช้การอุปมาอุปไมยในสองระดับคือระดับความหมายตรง เป็นภาพตัวแทนของวัตถุด้วยการนำวัตถุจากบริบทหนึ่งไปวางในอีกบริบทหนึ่ง และระดับความหมายทางวัฒนธรรมคือการใช้ภาพเพื่อสร้างความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติในรูปแบบของการเป็นภาพตัวแทนเพื่อทำการสื่อสารบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (Barnard, 2005: 50-55) สำหรับงานวิจัยนี้คือสถานที่/องค์กร

การอนุนามนัย (metonym) การเป็นตัวแทนของอีกสิ่งหนึ่งโดยใช้สิ่งที่แตกต่าง อันเป็นรายละเอียดที่สัมพันธ์กับสิ่งที่มันเป็นตัวแทน (Barnard, 2005:50-55) สำหรับงานวิจัยนี้หมายถึงการใช้สัญลักษณ์ "บ้านเชียง" เป็นตัวแทนของสถานที่

พิพิธภัณฑ์ (museum) สถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖:๗๘๙) นอกจากนี้ Longman Dictionary of Contemporary English ให้คำจำกัดความไว้ในทางเดียวกันว่า a building where important cultural, historical, or scientific objects are kept and shown to the public (Summers, 2001: 938)

โบราณสถาน (historical monument) หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยประวัติเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย (กรมศิลปากร, ๒๕๔๔: ๑๐) สำหรับการวิจัยนี้ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ โบสถ์วิหาร และ ปราสาทหิน ทั้งในลักษณะสิ่งก่อสร้างเดี่ยว และ/หรือมีการจัดการพื้นที่รวมเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ โดยแยกแหล่งโบราณคดีออกจากโบราณสถาน และใช้คำจำกัดความดังนี้

แหล่งโบราณคดี (archaeological site) หมายถึง พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งทั้งที่มีขนาดใหญ่หรือเล็กซึ่งพบร่องรอยและหลักฐานการอยู่อาศัยหรือการทำกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต หลักฐานบ่งชี้ความเป็นแหล่งโบราณคดีมักจะได้แก่โบราณวัตถุประเภทต่างๆ (สุรพล นาถะพินธุ, ๒๕๓๕: ๙)

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปพิจารณาปรับปรุงการเข้ารหัสสัญลักษณ์ "บ้านเชียง" เป็นเครื่องหมายสถานที่ท่องเที่ยวประเภทพิพิธภัณฑ์บนป้ายชี้ทางทั่วประเทศ ป้ายประวัติสถานที่ท่องเที่ยว และป้ายชื่อสถานที่องค์กร ให้สามารถสื่อสารกับสาธารณชนได้อย่างสมศักดิ์ศรีและคุณค่าที่ส่งสมมายาวนานกว่า ๔๐ ปี